

Anders Eriksen Jevne

Anders var født i 1757 og ble døpt 15.08.1757.

Han far, Erik Johannessen Jevne, kjøpte i 1760 gården Ljøsgard (Lysgård) av Skriveren i Sjørdalen (dvs. Sør-Gudbrandsdalen), Jens Ziegler, for 4000 riksdaler. Han betalte kontant, og i 12 år var han bruker av både Jevne og Lysgård.

Anders tok navnet Lysgård etter denne gården som hans bror Iver overtok etter faren. Han ble gift med Ingeborg Svennes i 1786, og hun var da 15 år gammel. Han kjøpte Svennes i 1787 for 2000 riksdaler

Han var lensmann i Biri og ble en rik og meget sjølgod mann og Dannebrogsmann. Han ble valgt til å representere Christians Amt på Eidsvoll.

Han møtte på Stortinget på Eidsvoll i 1814, og igjen i 1815/1816.

Riksforsamlingen, Eidsvoll 1814

Anders døde på Svennes i 1827 og ble gravlagt i et spesielt gravkapell han hadde bygget omtrent 100 m nord for portnerboligen.

Gravkapellet er senere revet, og han og Ingeborg ble begravd i samme jord som andre biringer.

I 1914, ved hundreårsjubileet, reise sambygdingen en voksen bauta på hans grav.

Svennes

Bjørn Herberg har skrevet en artikkel om Mor Svennes og Mor Lysgaard, og denne artikkelen beskriver en del om Anders Lysgård. Jeg tar med noen kapitler:

”Lars Christoffersen Svennes (1739-1787) fikk skjøte på Svennes av sin far for 1000 riksdaler i 1768. I kjøpet inngikk foruten Svennes, også nabogården Bjørke og Liereng i Øverbygda, samt halvparten av Biri Hovedkirke. Samme året giftet Lars Svennes seg med Lisbeth Børresdatter Undset (1746-1827). Lars og Lisbeth fikk to døtre; Ingeborg født 1771 og Karen, født 1775 – død 27 uker gammel.

Hans far døde bare 63 år gammel, og kanskje begynte han selv å skranke da han 48 år gammel overdro gården til svigersønnen (anm. Anders Lysgaard) og døde samme år. Det var kanskje derfor det hastet med å få Ingeborg gift med en som kunne overta gården?

Det fortelles at Ingeborg forsøkte å rømme fra bryllupet da hun 15 år gammel, den 2. november 1786, ble viet til den dobbelt så gamle Anders Eriksen Lysgård. Han kom fra Ringeby hvor han hadde vært lensmann en tid. På grunn av hennes lave alder ble de viet etter kongelig bevilling.

Tradisjonen rundt dette forholdet har laget en historie som lyder omtrent slik: ”Det ble bryllup på Svennes som det spurtes om i lang tid etter. At Ingeborg og hesten hennes var borte om morgenen på bryllupsdagen, ble dysset ned så langt det lot seg gjøre. Syk og elendig var Lars selv, og ikke ble han bedre med helse og mot da han fant datteren lengst nord i Svennesenga, hvor hun hang gråtende over halsen på hesten sin.

Hun bøyde seg for sin fars vilje og ble med hjem, og greide både bryllupsdagen og dagen etterpå. Hun gråt ikke mer den dagen, og sin ulykke bar hun alene. Det gikk lenge før hun smilte sa folk.”

Ved skjøte den 11. juni 1787 overdro Lars Christoffersen "gaarden Svennæs med reservasjoner af Wilkaar for 2000 rd. til Anders Lysgaard."
Ingeborg Larsdatter Lysgaard overlevde sin mann med 31 år, og i 13 år drev hun gården med gårdsbestyrere og sin pleiesønn, agronom Anders Lysgaard d.y.."

Ola Matti Mathisen skriver en artikkel i Gudbrandsdalen Lillehammer Tilskuer om Anders Lysgård, og han beskriver også hvordan Anders ble gift med Ingeborg:

"Den ærgjerrige, arbeidsomme og målbevisste øyerværingen, som nå var 30 år, fikk et godt øye til gardjenta og en dag ymtet han frampå til Lars om giftemål. Svennesbonden tok det for spøk, ikke minst fordi han visste at Anders var nærmest pengelens. Derfor mente han at han ikke risikerte noe da han sa: - Legger du 3.000 daler på bordet i morgen, skal vi se på det. Utrolig nok klarte Anders å skaffe pengene over natten fra en kjenning i Ringsaker, og viste ettertrykkelig sitt talent i økonomiske anliggender. Dermed måtte Lars Svennes si ja og det var duket for bryllup."

Han skriver videre om livet på gården:

"Anders drev gården godt, og etter hvert utvidet han og bygde om mange av husene. Ikke minst sørget han for at hovedbygningen ble pompøs og representativ.

Men det var framfor alt hans kontakt med Anker-familien som la grunnlaget for velstanden. Anders ble Bernt Ankers betrodde mann i Mjøsområdet. Anker var på samme tid landets største sagbrukseier, trelast-importør, skipsreder og jernverkseier, og hadde 20.000 i brødet.

I 1791 sørget Anders Lysgaard, som mellom-mann, for at Ankers handelshus fikk kjøpt en stor del av Biri-skogene fra 20 av bygdas største gardar. Det ble nå en trafikk med hogst, kjøring og fløting som aldri før, og Svennes-bonden skummet fløten.

Mange historier verserer om Anders Lysgaard og det søte livet på Svennes, men de fleste er neppe sanne. Det var store selskaper med kortspill om store summer. Da glassene var tomme, kastet gjestene dem i gulvet og forlangte nye. Og de muntret seg med å tenne på pipa med 10-dalersedler."

Svennes – vinterbilde

I "Årbok for Gudbrandsdalen" fra 1964 har M. Høgåsen skrevet om Anders Lysgård, og jeg tar med litt av det han skriver:

"Den yngste av Anker-brødrene dreiv stort i Randsfjorddistriktet, men det kom til å gå nedover skråplanet med hånom, og vonde tunger ville ha det til at Lysgård hadde noko skuld i det. Lysgård var iallfall ein av dei som rikdomen flaut inn i fingrane på. Han var ein spekulant av dimensjonar, så Gudbrandsdalen hadde berre hatt ein slik før, og det var Rik-Skjelling frå Dovre.

Anders Lysgård visste å kle seg og føre seg på stormannsvis, og han sette ikkje lyset sitt under ei skjeppe. Saman med amtmann Weidemann på Toten og sokneprest Stabell frå Sør-Aurdal vart han vald til å representere det daværende Christians Amt på Eidsvoll. Nicolai Wergeland har nemnt mange Eidsvollsmenn i dagbøkene sine, og om Lysgård har han karakteristikken: "En ægte kakse og Bondemagnat."

Jacob Aall som skreiv mykje frå Eidsvoll og helst dømte mildt om folk, skreiv om Lysgård:

"En Bondemann som ikkje synes at mangle forstand og en vis Dømmekraft, men hvis mørke Øie, hårde og butte Tale, hvis stolte Væsen ikke kunde gjøre nogen behagelig Virkning i Forsamlingen. Han talte ofte, stedse sammenhengende, men ikke alltid skarpsindig. Jeg kan ikke nægte at jeg vilde anse Riksdagen lidet tjent med at Bondestanden blev representert av deslige bønder. Heller en reen Bonde, Naturens ukultiverede Børn, end disse Pseudo-bønder som have gjort sig bekjent med den Form i hvilke Fornuftens Produkter innklædes, uden at være berigede med Sagkundskap. Han skal være en overvættes rig Mand, og hans Væsen synes at være en Beskrivelse derpå."

Tord Kvitrud skriver i Nationens Kronikk fredag 5. august 1983 om

"Eidsvoldsmannen, bondehøvdingen Anders Lysgård:

Skal vi ta lykta fram? Vi lyser på storbonden Anders Lysgård, født på Jevne i Øyer året 1756, ei tid på Lysgård i Fåberg der han tok etternamnet frå, lensmann på Ringsaker, seinare på Biri og bonde på Svenes.

Anders Lysgård var politisk ein "Olav Åsteson som hadde sove så lenge" – men som nå helde på å vakne opp. I tankegang noe merkt av gammeldagse royalistiske samfunnsforhold. På andre sida ein bondedemokrat hundre år før si tid. Han minner om kong Ring, Rørek, Dalegudbrand, Sigurd Syr. Han var vert for prins Christian Fredrik da prinsen for gjennom Biri i Januar 1814.

Anders Lysgård kom ikkje ubudd til Eidsvoll. Han var den einaste av bøndene på Eidsvoll som hadde stelt seg på med eit skriftleg framlegg til Riksforsamlinga.

"Ringe tanker" titulerte Anders Lysgård framlegget han la fram. Helst vitner vel forslaga om ein mann med økonomisk innsikt, tillit åt seg sjølv, og tru på eigen dugleik.

Forslaga frå Anders Lysgård vart ikkje lagt til grunn for Grunnlova. Forslaga gjekk nemleg meir på det praktiske og økonomiske enn på det konstitusjonelle. Men det var sider ved forslaga frå Anders Lysgård som kom til å bety noe i den nye nasjonale politikken. Prinsipp som er aktuelle og delvis stridsspørsmål den dag i dag. Det er sagt at Anders Lysgård la fram det fyrste bondeprogrammet i norsk politikk!

La Anders Lysgård fram eit forslag, sto han for det åleine. Fleire gonger la grupper av bønder fram skriftlege forslag med fleire underskrifter. Aldri sto namnet Anders Lysgård på slike forslag. Men han ga si støtte i debatten – alltid. Den 17 år yngre Teis Lundegård var nok meir fyndig og hadde større personleg sjarm. Likevel var nok Anders Lysgård den tyngste.

Det var sagt at Anders Lysgård virka noe overlegen. Til ein viss grad var det gjensidig uvilje millom verkseierne med sin rikdom og lærdom, og den sjølgode, stive bonden og lensmannen frå Svennes.

Jacob Aall likte ikkje Anders Lysgård. Det går fram av Aalls dagbokomtaler av kollegaer på Eidsvoll. Anders Lysgård kraup nok ikkje for den rike verkseigaren Jacob Aall.

Av saker Anders Lysgård gjekk inn for skal stutt nemnes:

1. Innfødsretten. Det vil si at berre innfødte nordmenn skulle kunne bli embetsmenn. Tidsaktuelt når det gjaldt svensker og dansker i 1814.
2. Stemmeretten. Anders Lysgård ville ha videst mogleg stemmerett. Her gikk også Teis Lundegård sterkt inn. Men embetsmennene var i fleirtal i riksforsamlinga. Synet til Anders Lysgård nådde ikkje fram før i dette hundreåret.
3. Talet på stortingsmenn. Anders Lysgård ville ha tingmenn etter folketallet. Det vart to tredjedeler på landsbygds og ein tredjedel på byane. Det som vart kalla bondeparagrafen. Enda var byane overrepresentert.
4. I grunnlovsforslaget sitt gjekk Anders Lysgård inn for at det skulle vera forbod mot å slå under seg fleire gardar. Den som brukte jorda skulle vera eigar. Han ville motvirke "det for landet så fordervende leilendingskap". Anders Lysgård er storbonden som gikk inn for jordslovsordning i grunnlovs form. Han vart motarbeidt av verkseigarar og embetsmenn, ikkje minst av Jacob Aall. Men han hadde støtte av Teis Lundegård og andre bønder. Også i dette spørsmålet var Anders Lysgård ein sann demokrat og over hundre år framfor si tid. Det er først i vår tid at bu- og driveplikt er lovfesta. I Høgre finst det ennå folk som vil vandre i fotfara til Jacob Aall.
5. Odelsretten vart grunnlovsfesta. I denne saka hadde Anders Lysgård riksforsamlinga med seg.
6. Anders Lysgård ville setja prestane på fast lønn og ein "ringe pensjon". Prestegardane vil han selja og bruke pengene som grunnfond til oppretting av Norges Bank. Den første del av forslaget er gjennomført i vår tid, men pensjonen er vel ikkje "ringe". Anders Lysgård hadde nok ei kjensle av at prestesekken blir aldri full. Det var 14 prestar av 112 eidsvollsmenn. Anders Lysgårds var uheldig. Prestane fikk grunnlovsvern om sine privileger og grunnlovsvern for prestegardsjorda. Tida vil vel gi Anders Lysgård rett også på dette punkt.

Men det har gått smått. Enda er det prester som er bakstrevarar og agiterer mot sal av prestegardane. Enda de er kommet på fast lønn og en pensjon som ikke er så "ringe"

7. I 1814 var det ennå slik at de store sagbrukseierne hadde einerett til å drive sagbruk og handle med skurlast. Anders Lysgård hadde sjøl vært tømmerkjøper for Bernhard Anker. Han såg sagbruksprivilegiene som ein urett mot bøndene og ville ha forrettighetene opphevet. Her hadde han støtte i ein brei bondeopposisjon på Hedmark og i Gudbrandsdalen og ellers på Austlandet. Det var ein uvilje som ikkje var av ny dato i 1814.

Anders Lysgård gjekk inn for oppheving av sagbruksprivilegiene og fikk støtte av eidsvollsmennene Apenes, Hoen, Huvestad og Christian Kollerud som også hadde levert eit skriftleg innlegg i denne saka. Men Jacob Aall gjekk imot og vann på bøndene.

Sagbruksprivilegiene gjekk mot næringsfridom. De er vel i formen borte i dag. Men trollskap er merkelig seiglivet. Vi har i seinare tid hatt begrepene "handelssagbruk" kontra "bondesagbruk".

Det ser ut til at Jacob Aall har etterfølgjerer når det gjelder bøndenes rett til sjøl å foredle sitt eige tømmer. Så seint som i dag er det ein ordfører her i dalen som vil ta frå andelsbrukerne tømmerkvote til fordel for private bruk. Men det er lenge siden Bergen hadde monopol på fisken fra Nordland.

8. Anders Lysgård gjekk inn for vanleg verneplikt. Før var all verneplikt lagt på bøndene.
9. Anders Lysgård gjekk inn for gode skoler.

Alt i alt var Anders Lysgård framstegsmann og talsmann for Norges bønder. Han bør hugses."

Fra Claus Pavels' dagbok 14.10.1814

"Debatterne om den af Commissærerne foreslaaede Committe vare lange og tildels vrøvlende. Resultatet blev, at man udnævnte en Committe, ikke for at underhandle, men for at modtage de Oplysninger, der senere, forelagte for Storthinget, kunne tjene til Basis for Underhandlingerne. (Schmidt anser imidlertid dette Skridt for afgjørende, og føler sig overbevist om, at det svenske Parti bestemt prædominerer i Storthinget. Jeg for min Del finder ikke Navnet Parti passende her. Jeg tror Nationen nu er for Foreningen paa billige og hæderlige Vilkaar, og at de, der modsætte sig den, nu maa kaldes Parti). Ogsaa denne Committe bestaar af 9 Medlemmer og deraf bestemtes det, at en Trediedel skulde være Bønder.

Valget faldt paa: Christie (i hvis Sted, saalænge han er Præsident, Assessor Lange indtræder), Treschow (der betragtes som en af Unionisternes Høvdinge), Collett, Procurator Arntzen, Major Sibbern (i forrige Rigsforsamling regnet blandt de tvetydige Medlemmer) og Biskop Bech (en af Unionens erklærede Venner), samt af Bondestanden: Asmund Nørgaard (en halvstuderet Person), Erik Noer og Lensmand Forseth, to ubekjendte Mænd, i hvis Sted Schmidt vilde havt den bekjendte Lysgaard, Guldbrandsdølen Ole Haagenstad og Bergenhuseren Torger Næs, alle efter hans Formening gode Patrioter.”

Christian Fredrik aflægger Ed for Riksforsamlingen

Det var spennende og interessant å lese om Anders Lysgård, og når man i dag snakker om tvangsgifte blant innvandrere blir jeg litt satt ut når jeg leser om hvordan Anders nærmest kjøpte Ingeborg Svennes.

Når det gjelder hans deltakelse på Eidsvoll i 1814, tar jeg med litt om Norges stilling ved inngangen til 1814.

Danmark-Norge var ved inngangen til 1814, Napoleons siste alliert. Etter det mislykkede felttoget mot Moskva i 1812 og nederlaget mot russiske, prøyssisk og østerrikske styrker i det såkalte "folke-slaget" ved Leipzig i oktober 1813 var imidlertid den franske keiserens maktstilling kraftig redusert. I november og desember 1813 rykket de allierte styrkene frem mot den franske grensen. Sverige hadde sluttet seg til koalisjonen mot Napoleon, og den allierte Nordarméen ble ført av den svenske tronarvingen Carl Johan. På eget initiativ førte Carl Johan hovedtyngden av Nordarmeen nordover mot den danske grensen. Tilsynelatende stod den dansk-norske helstaten foran sitt totale sammenbrudd.

Forklaringen på hvordan dobbeltmonarkiet var havnet i denne håpløse stillingen må søkes i geografien. Både Frankrike og England hadde sommeren 1807 stilt Danmark-Norge overfor valget mellom allianse og krig.

Fikk helstaten Napoleon til fiende, ville franske tropper med letthet kunne erobre Slesvig-Holstein og Jylland. Den dansk-norske kronprins Fredrik – som i 1808 etterfulgte sin sinnssyke far Christian VII på tronen som Fredrik VI – valgte derfor å knytte sitt rike til Napoleon. Den franskvennlige politikken må også sees i lys av Napoleons seire over Preussen, Østerrike og Russland i 1805-1807. England fryktet at den dansk-norske orlogsflåten ville bli utlevert til Napoleon og sendte i august 1807 en sterk flåte mot København. Etter tre dagers bombardement av hovedstaden så kronprins Fredrik seg tvunget til å godta engelskmennenes krav om utlevering av helstatens orlogsflåte.

Danmark-Norge erklærte England krig, sluttet seg til fastlandssperringen og gikk i 1808 sammen med Russland til krig mot Englands alliert Sverige. Forbitrelsen over det engelske "flåteranet" og en vellykket kaperkrig mot engelske og svenske skip gjorde at de fleste nordmenn til å begynne med sluttet opp om krigen mot England. Engelske krigsskips blokade av skipsfarten mellom Danmark og Norge førte imidlertid til at korntilførselen fra Danmark sviktet med matmangel og dyrtid som følge. Trelastnæringen og andre eksportnæringer led også under blokaden. Deler av den norske kjøpmanns- og embetsmannseliten ble i denne situasjonen stadig mer kritisk til helstatens franskvennlige utenrikspolitikk. Regjeringskommisjonen, som var blitt etablert i Christiania ved krigsutbruddet i 1807 og hvis drivende kraft var grev Herman Wedel Jarlsberg, krevde fred med England eller at kommisjonen selv skulle få inngå våpenstillstand med England og Sverige for Norges del. Fredrik VI kom de norske kravene delvis i møte ved å inngå fred med Sverige i 1809, og ved at fastlandssperringen ble midlertidig opphevet. Norske handelsskip fikk tillatelse til å seile med engelske leidebrev (den s.k. "lisensfarten").

Som en følge av krigen mot Russland 1808-1809 måtte Sverige avstå Finland til Russland. Tapet av Finland aktualiserte gamle svenske planer om å erobre Norge. I april 1812 inngikk Sverige og Russland en allianse. Alliansepartnerne garanterte gjensidig hverandres territorium, og tsar Aleksander I lovet å støtte svenske krav på Norge. Etter Napoleons katastrofale felttog mot Russland høsten 1812 lovet også England og Preussen å støtte det svenske kravet på Norge mot at Sverige deltok i sluttkampen mot Napoleon. Etter at mislykkede hemmelige forhandlinger hadde vist at de europeiske stormaktene ikke var villige til å gå fra løftene til Sverige om Norge mot at Danmark-Norge gikk med i krigen mot Napoleon, erklærte Fredrik VI høsten 1813 Sverige, Russland og Preussen krig.

Sommeren 1812 hadde England gjenopptatt blokaden av Norge, pengevesenet brøt sammen, og våren og sommeren 1813 brøt det ut hungersopptøyer i en rekke norske byer.

I mai 1813 blir den danske arveprins Christian Frederik i hemmelighet utnevnt til stattholder og kommanderende general i Norge som på dette tidspunkt er blokkert av engelske krigsskip, og som svensk kongen, støttet av stormaktene, åpent gjør krav på.

Etter en dramatisk krysning av Kattegat i åpen båt forkledd som matros ankommer han Hvaler om morgenen 21. mai 1813. Med seg har han en hemmelig instruks fra kong Frederik VI. Instruksen pålegger den unge stattholderen å agitere for troskap mot kongen og fremme næringslivet i Norge.

Meldingene høsten 1813 om at Frederik VI vurderer å avstå Trondhjem stift til Sverige, gjør at planer om å organisere et norsk opprør mot avståelse av hele eller deler av landet oppstår hos Christian Frederik. I et brev til Frederik VI skrevet første juledag 1813 gir han uttrykk for disse planene.

Etter å ha mottatt nyheten om at Danmark ved Kielfreden 14. januar 1814 har avstått Norge til Sverige, er Christian Frederiks første plan å utrope seg til norsk konge i kraft av sin arverett. På det såkalte "notabelmøtet" på Eidsvoll i februar 1814 blir han imidlertid overbevist om at kun en folkevalgt nasjonalforsamling kan legitimere et norsk opprør mot Kielfreden. Han utroper seg derfor til regent og organiserer valg til en riksforsamling.

17. mai 1814 velges Christian Frederik av Riksforsamlingen til norsk konge.

Etter mislykkede forhandlinger med utsendinger fra stormaktene sommeren 1814 og en kort krig mot Sverige, forplikter Christian Frederik seg ved den såkalte Mossekonvensjonen av 14. august 1814 til å sammenkalle et ekstraordinært Storting, nedlegge sin myndighet i folkets hender og forlate Norge. 10. oktober 1814 abdiserer Christian Frederik og vender hjem til Danmark.

Etter tilbakekomsten til Danmark tildeles han ubetydelige administrative oppgaver. Liberale kretser håper at Christian Frederik etter å ha besteget tronen i 1839 vil avskaffe eneveldet og gi folket en fri forfatning – slik han hadde gjort i Norge i 1814. Disse ønskene blir imidlertid ikke innfridd.

Denne bakgrunnen gir et bilde om hvordan rikets tilstand var da Anders Lysgaard reiste til Eidsvoll i 1814.

Når jeg ser på de sakene Anders gikk inn for på Eidsvoll, så er det tydelig at det var en kamp mellom bøndene på den ene siden og verkseierne og embetsmennene på den andre. Det var viktige saker han gikk inn for, og når jeg ser på dem så er de en selvfølge i dag.

Jeg er stolt over at min slektning har vært med i den prosessen som endte opp med landets grunnlov og som la grunnlaget for landets selvstendighet. Grunnloven feirer sitt 200-års jubileum i 2014, og der skal jeg delta.
